

XALQ TABOBATINI TO'G'RI YO'LGA QO'YISH ZAMON TALABI

Mehmonov Alisher Zafarovich, Asrorov Shaxrizod Umidjonovich

Samarqand davlat tibbiyot universiteti talabalari.

Ilmiy rahbar: Jalilova Dildora Murot qizi

Samarqand davlat tibbiyot universiteti assistenti. Samarqand, O'zbekiston

ORCID: 0009-0007-0174-1416

E-mail: jalilovad7@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15384831>

Annotatsiya: Dorivor o'simliklarga oid kerakli ma'lumotlar tabiatni e'zozlash masalasi "Atrof-muhitni muhofaza qilish" umumiy tushunchasi bilan birlashtirilgan alohida o'simliklarni ham himoya qilish masalasi muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun, birinchi navbatda himoya qilinishi kerak bo'lgan o'simliklarni bilish kerak. Dorivor o'simliklar bilan u yoki bu tarzda shug'ullanadigan ko'plab ishchilar dorivor o'simliklar bo'yicha maxsus qo'llanmalardan foydalanishga imkon beradigan ta'limga ega emaslar. Shuning uchun maqsadli dorivor o'simliklarni o'rganish, to'plash, tayyorlash, yetishtirish, qayta ishlash va ulardan foydalanishga qiziquvchilarga o'simliklarning tashqi ko'rinishi, o'sish sharoitlari, dorivor xususiyatlari va ulardan foydalanish mumkinligi haqida asosiy ma'lumotlarni o'qib o'rganish izlash muhimdir. Shundagina xalq tabobatini yuksaltirishga erishiladi.

Kalit so'zlar: Xalq tabobati, an'anaviy tibbiyot, farmakologik faoliyat, filogenetik usul, yovvoyi dorivor o'simliklar.

ПРАВИЛЬНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАРОДНОЙ МЕДИЦИНЫ- ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ

Мехмонов Алишер Зафарович, Асrorов Шахризод Умиджонович

Студенты Самаркандского государственного медицинского университета.

Научный руководитель: Жалилова Дилдора Муратовна

Ассистент Самаркандского государственного медицинского университета.

Самарканд, Узбекистан.

Аннотация. Необходимая информация о лекарственных растениях интегрирована с общей концепцией «Охрана окружающей среды», что делает вопрос защиты определённых растений особенно важным. Поэтому необходимо в первую очередь понять, какие растения требуют охраны. Многие работники, занимающиеся лекарственными растениями, не имеют образования, позволяющего использовать специальные руководства по этим растениям. В связи с этим важно изучать целевые лекарственные растения, их внешний вид, условия роста, лечебные свойства, способы подготовки, выращивания, переработки и использования. Только таким образом можно достичь прогресса в развитии народной медицины.

Ключевые слова: Народная медицина, традиционная медицина, фармакологическая активность, филогенетический метод, дикие лекарственные растения.

PROPER USE OF TRADITIONAL MEDICINE IS A TIME REQUIREMENT

Mehmonov Alisher Zafarovich, Asrorov Shaxrizod Umedzhonovich

Students of Samarkand State Medical University.

Scientific supervisor: Jalilova Dildora Muratovna

Assistant at Samarkand State Medical University. Samarkand, Uzbekistan.

Abstract: The necessary information about medicinal plants is integrated with the general concept of 'Environmental Protection,' making the issue of protecting certain plants particularly significant. Therefore, it is crucial to first understand which plants need protection. Many workers involved with medicinal plants lack the proper education to use specialized manuals related to medicinal plants. As a result, it is important to explore and study the target medicinal plants, their appearance, growing conditions, medicinal properties, methods of preparation, cultivation, processing, and usage. Only then can we achieve progress in promoting folk medicine.

Keywords: Folk medicine, traditional medicine, pharmacological activity, phylogenetic method, wild medicinal plants.

KIRISH

Yovvoyi dorivor o'simliklarni o'rganish bo'yicha ishlar hozirgi kunda juda keng miqyosda olib borilmoqda. U o'quv farmatsevtika institutlari va tibbiyot oliygohlarining farmatsiya fakultetlari tomonidan amalga oshiriladi. Bu institutlarning barchasida farmakognoziya bo'limlari mavjud bo'lib, bu bo'limlarning ilmiy xodimlari asosan u yoki bu institut joylashgan o'sha respublika, viloyat yoki hududlarning yovvoyi dorivor o'simliklari bilan shug'ullanadilar. Eng muhimi, olimlar yangi, hozirgacha noma'lum dorivor o'simliklarni aniqlash ustida ishlamoqda. Bu vazifa ancha mashaqatlar talab etadi. Yangi qimmatli dorivor o'simliklarni topishning uchta usuli mavjud. Birinchi yo'l "Turdoshlik usuli" deb ataladi. Birgalikda yer shari o'simliklarini tashkil etuvchi o'simlik turlari massasida bir-biriga yaqin turlar mavjud. Odatda ular asosiy xususiyatlarida o'xshashdir va bunday yaqin turlar botaniklar tomonidan bitta turga birlashtirilgan.

Yaqin avlodlar ham bor - ularning umumiyligi oila deb ataladi. Uzoq, murakkab va qiyin evolyutsiya jarayonida barcha yaqin turlarni yo'qotgan o'simliklar mavjud. Masalan, anor (*Punica granatum*) - janubiy o'simlik bo'lib, uning tanasi va mevalari dorivor sifatida ishlatiladi. Yuzlab, balki minglab turlarni o'z ichiga olgan turkumlar mavjud. Ko'pincha, nafaqat bir xil turdagi turlar, balki bir oilaga mansub avlodlar ham nafaqat ba'zilarida farqlanadi. gul, barg, anatomik tuzilish va boshqalarning tuzilishidagi xususiyatlari, shuningdek, umumiy kimyoviy xususiyatlari, xususan, farmakologik faol moddalar mavjudligi bilan. Masalan, yalpiz, timyan, dalachoy, oregano va boshqa ko'plab avlodlarni o'z ichiga olgan Labiatae oilasi nafaqat gulning ma'lum bir tuzilishi bilan, balki ko'pincha efir moylarining mavjudligi bilan ajralib turadi. Qadimdan qimmatli shifobaxsh vosita sifatida o'zini namoyon qilgan turlarga yaqin turlar orasidan dorivor o'simliklarni izlashning bunday usuli "qarindoshlik usuli" yoki "filogenetik usul" deb ataladi, chunki filogeniya qarindoshlik haqidagi g'oyalar nuqtai nazaridan o'xshashlik faktlarini sharhlovchi fandir. Shunday qilib, olimlar juda qimmatli dorivor mahsulotlarni beradigan ko'plab o'simliklarni kashf etdilar.

ASOSIY QISM

Dorivor o'simliklarning bir-biriga yaqin turlarini o'rganish bo'yicha ishlar juda keng miqyosda olib borilmoqda va juda qimmatli natijalar berdi. Ularning barchasi o'rganilgan va ba'zilar Adonis vernalisdan ham qimmatroq dorivor o'simliklar ekanligi isbotlangan. Ammo istisnosiz qoidalar yo'q. Masalan, valerianing juda ko'p turlari ma'lum, ammo ulardan faqat ba'zilar ildizpoyalari va ildizlarida o'ziga xos hid va shifobaxsh xususiyatlarni beruvchi moddalar to'plamini to'playdi. Valerianing boshqa turlarida bu moddalar deyarli hosil bo'lmaydi. Va bu unchalik kam emas. Demak, botanika qarindoshligining o'zi o'simlikda shifobaxsh moddalar mavjudligining kafolati emas: ular ba'zan umuman yo'q bo'lishi mumkin yoki ular juda oz miqdorda topilishi mumkin yoki ular boshqa kombinatsiyada bo'lib, ularni foydasiz yoki hatto zararli qiladi. Yangi dorivor o'simliklarni topishning ikkinchi usuli "elak usuli" deb ataladi. U

mahalliy flora o'simliklarini (seleksiyasiz) dorivor ahamiyatga ega bo'lishi mumkin bo'lgan asosiy moddalar uchun ommaviy kimyoviy tahlillarni olib boradigan tadqiqotchilardan iborat. Birinchidan, ba'zi dorivor o'simliklarning shifobaxsh xususiyatlari alkaloidlar, glikozidlar yoki tapidlarga bog'liq emas. Ba'zida ma'lum bir o'simlikda nima faol ekanligi umuman ma'lum emas.

Bunday o'simliklarni bu usul bilan aniqlash mumkin emas. Ikkinchidan, qo'shimcha tahlil qilish, ya'ni o'rganilayotgan o'simlikning hayvonlarga ta'sirini tekshirish uchun, qoida tariqasida, ular ko'plab alkaloidlar yoki glikozidlar topilgan turlardan foydalanadilar. Ammo o'simlik tarkibidagi moddaning miqdori uning inson tanasiga ta'siri haqida hech narsa aytmaydi. Bu shuni anglatadiki, tarkibida alkaloidlar yoki glikozidlar kam bo'lgan barcha o'simliklar butunlay o'rganilmagan. Nihoyat, hayvonlar ustida farmakologik tajriba murakkab va qimmat tadqiqotdir. Farmakologik faoliyatning barcha mumkin bo'lgan turlari uchun har qanday moddani sinab ko'rish juda qiyin.

Odatda farmakolog unga farmakognost tomonidan taklif qilingan dorini uni qiziqtiradigan harakat turi uchun sinovdan o'tkazadi. Va, albatta, oshqozon kasalliklarini davolay oladigan modda, agar siz u bilan qon bosimini tushirishga harakat qilsangiz, mutlaqo foydasiz. Va bu erda ham: bu bosqichda har doim juda qimmatli narsani yo'qotish xavfi mavjud. Va shunga qaramay, bu usul farmatsevtika ishlab chiqarishda juda muhim rol o'ynaydigan ko'plab yangi dorivor o'simliklarni topishga muvaffaq bo'ldi. Ommaviy tahlil usuli ham katta nazariy ahamiyatga ega. Bu alkaloidli va boshqa o'simliklarning tarqalishida, alkaloidlar va glikozidlar hosil bo'lishida ma'lum qonuniyatlarni o'rnatishga imkon beradi. Ushbu ma'lumotlar ushbu moddalarning o'simlikdagi ahamiyatini yoritadi va shuning uchun keyingi qidiruvlarni yanada ongli ravishda rejalashtirish, qishloq xo'jaligi texnikasini ishlab chiqish va hokazolarni amalga oshirish imkonini beradi.

Ilm-fan uchun yangi dorivor o'simliklarni izlashning uchinchi yo'li deyarli faqat og'zaki ijodda mavjud bo'lgan va avloddan-avlodga o'tib kelayotgan xalq tabobati tajribasi bilan bog'liq. Bu hech qanday tarzda qadimiy qo'lyozmalar va kitoblarning tibbiyoti bilan aniqlanmasligi kerak. Ilgari dunyoning barcha mamlakatlarida bir vaqtning o'zida ikkita tibbiyot tizimi mavjud edi. Biri o'qimishli odamlar uchun, hukmron sinfga xizmat qiladi; uning tashuvchilari maxsus kasbiy ta'lim olgan odamlar edi. Boshqa dori - bu ko'p avlodlar tajribasiga asoslangan va og'zaki ijodda saqlanib qolgan oddiy savodsiz odamlarning dorisidir. Insoniyat jamiyati tarixining boshida bu ikki dori bitta edi va har qanday empirik tibbiyot tizimi - shumer-misr-yunon, hind yoki xitoy - bir vaqtlar, bir necha ming yillar oldin bu sivilizatsiyalarning paydo bo'lishiga sabab bo'lgan o'sha qabilalarning xalq tabobatida chuqur ildizlarga ega. Rasmiy tibbiyot har doim tibbiyotga qarshi bo'lgan. Birinchisi, asosan, yozma manbalarga, ruhoniylar va tabiblarning tajribasiga tayangan bo'lsa, ikkinchisi o'z vositalari va usullarini tirik tabiat bilan doimiy aloqadan olgan. Albatta, bu dorilar bir-biridan o'tib bo'lmaydigan devor bilan ajratilmagan. Xalq ilmiy tibbiyot yutuqlaridan xabardor bo'lib, xalq tajribasi ko'pincha ibodatxonalar yoki tibbiyot maktablarining mag'rur xizmatkorlarining mulkiga aylangan, ammo umuman olganda, bu ikki dori bir-biridan uzoq edi va ikkalasi ham bir-biriga nisbatan chuqur ishonchsizlikka ega edi. Bu ikki doridan o'tmishdagi ilmiy empirik tibbiyot xalq tabobatidan beqiyos yaxshi ma'lum. Gippokrat, Galen va Dioskorid,

Avitsenna(Abu Ali ibn Sino) va Charak, Shen Nu va Li Shi-Chjenning kitoblari tarjima qilingan va hozirda tarjima qilinib, tushuntirishlar va sharhlar bilan ta'minlangan. Loy tabletka, pergament yoki guruch qog'oziga yozilgan xalq tabobati esa yaqinda faol o'rganila, sinovdan o'tkazilib, tibbiy amaliyotga kiritila boshlandi. Xalq tabobati odatda mahalliydir, ya'ni u asosan ma'lum bir hududda o'sadigan o'simliklar bilan shug'ullanadi. Albatta, odamlar bir joydan ikkinchi

joyga ko'chib o'tdilar, qabilalar chiqib ketishdi, o'rmonlarini, yaylovlarini va ekin maydonlarini boshqalarga qoldirib ketishdi, xalqlar o'z yerlarini kengaytirib, cho'l yoki tashlandiq hududlarga joylashdilar. Ammo insoniyat tarixining ko'p qismida bir qabila asta-sekin kirib borish jarayonida boshqasini almashtirdi va o'zidan oldingi avlodlardan nafaqat yangi vatanni, balki ularni o'rab turgan o'simliklar haqida ham bilim oldi.

Ming yillar davomida odamlar o'z turar-joylari hududida o'sadigan barcha o'simliklarni sinab ko'rdilar. Zamonaviy ilmiy tibbiyot tilidan gapiradigan bo'lsak, bu ulug'vor, farmakologik emas, balki klinik tajriba, hech qanday tajriba protokollarida qayd etilmagan va hech qanday joyda, hatto tosh stellarda ham nashr etilmagan. U xalq xotirasida saqlanadi, ko'pincha unutiladi va qayta tiklanadi. Uning ma'lumotlarida juda ko'p bo'shliqlar va kamchiliklar mavjud, lekin ba'zida u o'simliklar va ularning xususiyatlari haqida hali ilmiy usullar bilan o'zlashtirilmagan bilimlarni o'z ichiga oladi.

Agar bir necha asrlar va hatto o'nlab yillar oldin qishloq va kambag'al shahar aholisining aksariyati uchun tibbiyot fanining yordami deyarli imkonsiz bo'lgan bo'lsa, hozir mamlakatimizda bemorga malakali tibbiy yordam ko'rsata olmaydigan bunday aholi punkti yo'q. Shu munosabat bilan xalq tabobati asta-sekin yo'q bo'lib borayotgani tabiiy, chunki u yoki bu sohaning xalq tajribasi qanchalik muhim bo'lmasin, uni har bir shifokor ixtiyorida bo'lgan zamonaviy ilmiy tibbiyotning jamoaviy tajribasi bilan solishtirib bo'lmaydi. Shunga qaramay, bebaho xalq tajribasi donalari hali ham tirik va ularni to'plash juda zarur, chunki uning tashuvchilari asosan keksa va o'z tajribasini o'tkazadigan hech kim yo'q. Xalq tabobati bo'yicha ma'lumotlar to'plash va shu bilan yangi dorivor o'simliklarning kashf etilishi yoki bu juda muhim bo'lgan yangi bizning tibbiyotimiz uchun qadimgi, uzoq vaqtdan beri ma'lum bo'lgan dorivor o'simliklarni qo'llash sohalari ancha murakkab masala.

Mamlakatimizda an'anaviy tibbiyot hali o'rganilmoqda, u dasht zonasida, bargli o'rmon zonasida va tayga zonasida butunlay farq qiladi, chunki birinchi navbatda bu zonalarda turli o'simliklar o'sadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 10-apreldagi "Yovvoyi holda o'suvchi dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ4670-sonli qaroriga asosan respublikada so'nggi yillarda dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, dorivor o'simliklar yetishtiriladigan plantatsiyalar tashkil etish va ularni qayta ishlash borasida izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Prezident Qarorida "Mahalliy floraga mansub 4,3 mingdan ortiq o'simliklarning 750 ta turi dorivor hisoblanib, ulardan 112 ta turi ilmiy tibbiyotda foydalanish uchun ro'yxatga olingan, shundan 70 ta turi farmatsevtika sanoatida faol qo'llanib kelinmoqda" deyiladi.

An'anaviy tibbiyot ma'lumotlarini yig'uvchiga qo'yiladigan birinchi talab mahalliy oqsoqollarning ishonchini qozonishdir, chunki xalq tabobati tajribasini birinchi navbatda keksalar saqlab qoladilar. Shuni esda tutish kerakki, an'anaviy tibbiyot tajribasini qo'llab-quvvatlovchilar bilan bir qatorda, antik davr sirlarini sotayotgan, lekin aslida o'zlarining o'tlarini ishonuvchan odamlarga juda qimmatga sotish uchun ko'pincha o'sha dorixonalarda sotib oladigan vijdonsiz tabiblarni uchratish mumkin. An'anaviy tibbiyot mutaxassislari siz ulardan bo'sh qiziqish uchun emas, balki so'ralayotganingizni tushunishlari kerak. Eng yaxshisi, ularga zamonaviy ilm-fan xalq tajribasini hurmat qilishini va undan butun xalq manfaati yo'lida foydalanishga intilishini aniq va tushunarli qilib aytishdir.

Xalq tabobatini o'rganish bo'yicha ishning asosiy shakli "retsept" ni yozishdir. Yozuv suhbat davomida amalga oshirilishi kerak, lekin agar biron sababga ko'ra bu noqulay bo'lsa,

keyinroq yozilishi kerak, lekin har doim so'rovdan so'ng darhol. Yozuv sanasini, yashash joyining aniq nomini va ma'lumot bergan shaxs to'g'risidagi ba'zi ma'lumotlarni, ismi, otasining ismi va familiyasini yoki u sizga qayerda va qanday tavsiya etilganligini ko'rsatishingiz kerak (millati, jinsi, yoshi, u mahalliy fuqaromi yoki yo'qmi, ota-onasi kim va qayerdan bo'lganligi, o'simliklarning shifobaxsh xususiyatlari haqida ma'lumotni qayerdan olganligi muhim). Ko'rib chiqilayotgan o'simliklarni aniqlash masalasi ancha murakkab. G'alati, lekin ko'pincha xalq tabobati mutaxassislari ham o'zlari gapirayotgan o'simliklarning nomlarini bermaydilar yoki yozgan odamga hech narsa bildirmaydigan mahalliy nomlarni berishmaydi. Ular ko'rsatishlari mumkin, lekin ularni qanday nomlashni bilishmaydi yoki noaniq nom berishadi. Ayni paytda, o'simlikning ilmiy nomi bo'lmagan yoki namuna bilan birga bo'lmagan yozuv (bu har doim juda va juda kerakli) hech qanday ahamiyatga ega emas.

O'simlikning dorivor xususiyatlarga ega bo'lgan qismi ko'rsatilishi juda muhimdir. Shuning uchun har doim ko'rib chiqilayotgan o'simlikni ko'rsatishni so'rash kerak, uni quritilgan o't shaklida yoki yaxshiroq bo'lsa, dalada yoki o'rmonda, tirik shaklda ko'rsatish kerak. Agar tadqiqotchi ma'lum bir hududda uzoq vaqt ishlayotgan bo'lsa va mahalliy dorivor o'simliklar to'plami bilan taxminan tanish bo'lsa, u holda u bilan birga mahalliy o'simliklarning bir dastasi (guldestasi) yoki hatto kichik gerbariy bo'lishi foydalidir, u suhbatdoshga ko'rsatishi mumkin. Lekin, albatta, suhbatdosh sizga o'simlikni o'zi ko'rsatsa yaxshi bo'ladi. Bunday holda, odatda, u bu o'simlik bilan qanchalik tanish ekanligini va uni boshqalardan ajratib turishini aniqlash mumkin. Dori tayyorlash usulini yozish juda oson.

Keyinchalik, kimyoviy laboratoriyada va farmakologik tajribada, qobig'ini sog'lom dondan ajratish oson bo'ladi. Ba'zi o'simliklar bilan davolanadigan kasalliklarni aniqlash qiyinroq. Xalq tabobati ko'pincha ilmiy tibbiyotda qabul qilingan kasalliklarning nomlarini bilmaydi. Simptomlar haqida xalq tabobatini o'rgatish ancha ibtidoiydir. Ammo siz ushbu ma'lumotlarni iloji boricha batafsil yozishingiz kerak - tafsilotlar keyinchalik juda foydali bo'lishi mumkin. Suhbatdoshlar orasida shifokor bo'lsa yaxshi, bu ta'riflarning barchasi unga aniqroq bo'ladi. Xalq tabobati haqida ma'lumot to'playdiganlar uchun bitta yaxshi qoida bor: bir kishi tomonidan qandaydir kasallikka davo sifatida tilga olingan o'simlik hali ma'lumot emas, bu faqat ishora. Ammo agar bu o'simlik ikki yoki undan ko'p marta bir xil kasallikka qarshi vosita sifatida yozuvlarda paydo bo'lsa, bu allaqachon unga qiziqish uchun yaxshi sababdir, ayniqsa ma'lumot turli joylarda bir-birini tanimaydigan odamlardan olingan bo'lsa.

Xalq tabobati ko'p asrlik jamoaviy tajriba mevasidir. Ammo shuni hisobga olish kerakki, bu tajriba, bilim bir xillikdan yiroq. Tabiatni kuzatishga, tibbiyot san'ati bilan shug'ullanishga o'zgacha moyillik ko'rsatadigan odamlar doimo bo'lgan va hozir ham bor. Xalq tajribasi tirik va doimo o'zgarib turadi. U nafaqat qadimiy afsonalardan iborat, balki doimiy ravishda yangi ma'lumotlar bilan to'ldiriladi. Siz hali ham ba'zi o'simliklarning shifobaxsh xususiyatlarini kashf qilayotgan odamlarni uchratishingiz mumkin. Bunday kashfiyotlar ma'lum haqiqatlarni takrorlashi mumkin, ammo ular juda qimmatli bo'lishi mumkin. Xalq tabobati tajribasi ilmiy tibbiyotni muttasil boyitib boradi.

Biz an'anaviy tibbiyotni o'rganishga shoshilishimiz kerak! An'anaviy tibbiyot yo'qolib bormoqda va u bilan birga ko'p asrlik an'anaviy tajriba yo'qoladi, hech qayerda yozilmaydi, og'zaki, ko'plab xazinalarni saqlaydi. Ushbu kitobni o'qiydiganlar orasida ko'pchilik, ehtimol, faqat ushbu sahifalarni varaqlaydi. Ammo ba'zilar, ehtimol, dorivor o'simliklarni o'rganishning muhim sababiga o'z hissalarini qo'shishni xohlashadi. Bu nafaqat kichik shaharlarda yoki qishloq joylarida, tabiatga yaqin joyda yashovchilar uchun mavjud. Ko'pgina shahar aholisi tabiatni yaxshi

ko'radilar va bo'sh vaqtlarini yo'lakda emas, balki o'rmon yoki dashtda o'tkazishni xohlashadi. Va agar ular "dorivor o'simliklarni ovlashga" qiziqib qolishsa, ular juda ko'p zavq olishadi va fanimizga haqiqiy foyda keltira oladilar.

Albatta, ba'zi ishlar ma'lum bir kasbiy malakani talab qiladi, lekin yurish yo'lingizda yoki qishlog'ingiz yaqinida dorivor o'simliklarning katta chakalakzorini payqash, ularning gullash yoki meva berish vaqtini qayd etish, qaysi o'simliklar bilan, qanday sharoitda o'sishini qayd etish - bularning barchasi tabiatni sevadigan va o'simliklarni biladigan yoki bilishni xohlaydigan har bir kishi uchun mavjud. Bunday ma'lumotlar juda qiziqarli va muhim bo'lishi mumkin, albatta, agar u ilmiy hujjatlarning elementar qoidalariga rioya qilgan holda, kuzatuv joyi, vaqti va boshqalarni aniq qayd etgan holda amalga oshirilsa. Bu kuzatish yozuvlari quritilgan o'simliklar bilan tasvirlangan bo'lsa, bu juda yaxshi, bu ularning aniqligini sezilarli darajada oshiradi. Bu ma'lumotlarning barchasidan keyin Vatanimiz dorivor florasi haqidagi umumiy bilimlar to'plamida foydalanish mumkin. Xalq tabobati haqidagi barcha ma'lumotlar bundan kam qimmatli emas. Bu erda ham siz farmatsevt, botanik yoki shifokor bo'lishingiz shart emas. Sizga faqat xohish, vijdon va e'tibor kerak. Va buni yana bir bor qishloqda dam oluvchi va sayyoh sifatida o'tkazadigan shahar aholisi va o'z qishlog'i va qishloqdoshlarini yaxshi biladigan qishloq aholisi qilishlari mumkin.

Shu tarzda olingan ma'lumotlar ko'pchilikni qiziqtiradi. Mintaqaviy universitetlar, o'lkashunoslik muzeylari, sog'liqni saqlash boshqarmalari va hududiy dorixona bo'limlari - ularning barchasi bunday ma'lumotlardan foydali foydalanishadi. Odamlardan hozirgina olingan ma'lumotlar ularning kollektorlari tomonidan amalda qo'llanilmaydi. Bu ma'lumotlarning barchasi ilmiy tibbiy tekshiruvdan o'tishi kerak, shundan so'ng shifokorlar bemorlarni malakali davolash uchun foydalanishlari mumkin. Bunday testsiz o'zingiz yoki do'stlaringizga xalq tabobatidan foydalanish mumkin emas. Kimyo va farmatsevtika sanoatida ishlab chiqarilayotgan yangi dori vositalari qanchalik samarali bo'lmasin, o'rmonlarimiz va dalalarimizdagi kamtarin o'tlar yuz minglab bemorlar ishonchidan bahramand bo'lmoqda. Va bu juda tushunarli. Ko'p sonli dorivor o'simliklarning terapevtik qiymati ilmiy tibbiyot tomonidan tan olingan; ular tibbiyot va farmatsevtika muassasalarida sinchkovlik bilan o'rganiladi va hali ham bizning dorixonalarimiz tomonidan chiqarilgan barcha dori vositalarining 35-40% ni tashkil qiladi. Dorivor o'simliklar tibbiyot oliy o'quv yurtlari yoki farmatsevtika institutlarining farmatsevtika fakultetlarida beriladigan maxsus kursning predmeti hisoblanadi. Ushbu farmakognoziya kursi asosiy dorivor o'simliklarning batafsil botanika tavsifini o'z ichiga oladi, ulardagi turli moddalarning tarkibi va ularning ayrim kasalliklar uchun ishlatilishini ko'rsatadi. Biroq, dorivor o'simliklar nafaqat farmatsevtika fakulteti talabalarini qiziqtirishi kerak.

Universitet va pedagogika institutlarining biologiya fakultetlari, qishloq va o'rmon xo'jaligi oliy o'quv yurtlari talabarlari ham dorivor o'simliklar haqidagi asosiy ma'lumotlarni bilishlari zarur. Ushbu bilim sohalarida bo'lajak mutaxassislar ko'pincha dorivor o'simliklar bo'yicha u yoki bu maslahat berish yoki muayyan qarorlar qabul qilish zarurati bilan duch kelishadi. Buning uchun ular tibbiyotda ishlatiladigan eng muhim o'simliklar bo'yicha ma'lumotnomaga ega bo'lish juda foydali. Zamonaviy tibbiyotda xalq tabobati rivojlanib kelayotgan bir vaqtda, o'simliklardan ajratib olinadigan dori moddalarning xususiyatini o'rganish muhim ahamiyatga ega.

Farmakognoziya fanining asosiy maqsadini quyidagilar bilan ifodalash mumkin: 1. Fitopreparatlar yaratish uchun zarur bo'lgan biologik faol moddalar va dori turlari tayyorlash manbayi sifatida dorivor o'simliklarni o'rganish. Shu maqsadda ularning kimyoviy tarkibi

tekshiriladi hamda asosiy ta'sir etuvchi biologik faol moddalar yig'iladigan organlari va vaqti aniqlanadi. 2. Tabiiy sharoitda yo'qolib ketish xavfi bo'lgan va kamayib ketayotgan muhim dorivor o'simliklarni muhofaza qilish maqsadida ularni asrab qolish hamda plantatsiyalarda o'stirish tadbirlarini ishlab chiqish va amalga oshirish. 3. Respublikamizda yovvoyi holda o'sadigan dorivor o'simliklardan oqilona foydalanish maqsadida ularni ko'plab o'sadigan joylarini izlab topib, xaritaga tushirish, zaxirasini aniqlash, yillik yig'ish miqdorini rejalash hamda dorivor mahsulotni yig'ish, quritish, saqlash va transportda jo'natish tadbirlarini ishlab chiqish. 4. Dorivor mahsulotlarga me'yoriy-texnik hujjatlarni (MTH) tuzish.

Buning uchun dorivor mahsulotlarning chinligini, sifati va biologik faol moddalarini aniqlash usullarini mukammallashtirish, qayta ko'rib chiqish yoki yangi usullar yaratish. 5. Fitopreparatlar va dorivor o'simliklar xazinasini boyitish maqsadida yangi dorivor o'simliklar izlab topish va yangi, samarali fitopreparatlar yaratish. Shu maqsadda xalq orasida va an'anaviy tabobatda ishlatiladigan dorivor o'simliklarni hamda tibbiyotda ishlatiladigan dorivor o'simliklarning boshqa turlarini o'rganishni tashkil qilish. Farmakognoziya fanining farmasevtika institutida o'qitiladigan barcha fanlar bilan bog'liqligi katta. Ayniqsa, kimyoviy -biologik fanlarni chuqur o'zlashtirish farmakognoziyani bilishda juda muhimdir Xalq tabobati ixtisosligini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan moddiy-texnik baza, asbob-uskunalar va boshqa texnik vositalar, shu jumladan tibbiy texnikaga eng kam talablar O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan tasdiqlanadi. Bundan tashqari ham juda ko'plab yangiliklar va loyihalar ustida ishlar olib borilmoqda misol uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi qonunni imzoladi.

Hujjat bilan O'zbekiston Respublikasining 1996 yil 29 avgustda qabul qilingan «Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risida»gi 265–I-sonli Qonunining 41-moddasiga (Tibbiyot va farmatsevtika faoliyati bilan shug'ullanish huquqi) quyidagi qo'shimcha va o'zgartish kiritildi: quyidagi mazmundagi ikkinchi qism bilan to'ldirildi: «Tibbiy ma'lumotga ega bo'lmagan shaxslar ham O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi huzuridagi Xalq tabobati usullaridan foydalangan holda tibbiy xizmat ko'rsatish faoliyatini litsenziyalash bo'yicha maxsus komissiyaning xulosasi asosida xalq tabobati usullaridan foydalangan holda tibbiy faoliyat bilan shug'ullanish huquqiga ega bo'ladilar»;

XULOSA

Demak, xalq tabobati sohasini rivojlantirish uchun uning asosiy tub mohiyatini va maqsadini chuqurroq o'rganishimiz kerak. Xalq tabobati sohasini yo'lga qo'yish orqali ko'plab ximikat dorilardan voz kechishimiz va kasalliklarni davolashni tabiiy usullariga o'tishimiz maqsadga muvofiq bo'ladi. Bundan tashqari, xalq tabobati kuchli rivojlangan mamlakatlar bilan keng ko'lamdagi hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'yishimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Inomjon O'G'Li, S. N. (2024). Xalq Tabobati Yonalishi Talabalariga Bioekalogiya O'qitish Metodikasi. *Yangi O'zbekiston, Yangi Tadqiqotlar Jurnali*, 1(1), 51-53.
2. Xurshida, X., & Ls, Y. (2024). Xalq Tabobati: Muammolari Va Istiqbollari. *Education And Science Yesterday And Today*, 1(1).
3. .Mirziyoyev.Sh, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-Yil 10-Apreldagi Pq4670-Son Qarori, Lex.Uz
4. Xurshida, X., & Ls, Y. (2024). Xalq Tabobati: Muammolari Va Istiqbollari. *Education And Science Yesterday And Today*, 1(1).
5. Xolmatov, X. X., & Axmedov, U. A. (1995). Farmakognoziya. *T: Ibn Sino.-2006.-822 P.*